

Bütün ülkelerin
proleterleri birleşin!Karkerên hemû
wetatan yekbin!1 Mayıs'da gelenek ve
gelecek bizimdir!

İŞÇİNİN SESİ

Yıl 8, Sayı: 157
26 Nisan 1981

ÇEK - AL

Pazar sorunu

Ayla Antepi

I. Soru

Sosyalizm Üstün Gelecektir broşüründe Polonya'daki durumu değerlendirirken Yürükoğlu yoldaşımız olayları başlıca dört nedene bağlamış ve bunlardan birini şöyle açıklamıştı:

"Kısaca değindiğimiz bu iki temel nedene ek olarak bir üçüncü neden, kapitalizmin bunalımının sosyalist ülkelerde de yansıyor oluşudur.

"Pekçok siyasal ekonomi kitabında sosyalizmin ekonomik bunalımlarla uzak yakın ilintisi olmadığı, kapitalist ülkelerin bunalımının sosyalist ülkelere yansımayaacağı yazar. Bu çeşit görüşler, yine model ve uygulama arasındaki diyalektiği unutan, bilimsellik ile ilgili olmayan vulgarizm örnekleridir. Doğrudur, sosyalizm, toplumsal yasaların, işleyişlerin sırrına ermiş bir sistem olarak, bu yasaların insanlığın elinde birer ilerleme aracına dönüşmesidir. Ama bu doğruyu, sosyalizmin somut kuruluş sürecini oluşturan günümüz koşullarından soyutlayarak ele alamayız. Bugün iki dünya sistemi vardır, ama bir tek dünya pazarı vardır. Kapitalist sektör de, sosyalist sektör de onun parçalarıdır. Kapitalist ülkelerdeki enflasyonun, bunalımın sosyalist ekonomileri etkilemeyeceğini söyleyebilmek için gerçekten birşey bilmiyor olmak gerekir. Böyle söylemek, sosyalist ülkelerin, kapitalist ülkelerle ekonomik ilişkiler kurmadan yaşayabileceği anlamına gelir. Ki yaşayamazlar. Hiçbir ülke bunu yapamaz.

"Tek bir dünya pazarının parçaları olan ülkeler birbirleriyle ekonomik ilişkilere girmeden yaşayamazlarsa, bunun sonucu karşılıklı etkileşmedir. Basit bir örnekle, kapitalist ülkelerde herşeyin fiyatı durmaksızın yükseliyor. Sosyalist ülkelerin, kapitalist ülkelere almak zorunda oldukları malların fiyatları da yükseliyor. Altı ay önce ödediğin fiyatın iki katını altı ay sonra vermek zorunda kalınca, kapitalist ülkelerdeki ekonomik anarşi ve bunalım sosyalist ekonomilere de zarar vermez mi?" (R. Yürükoğlu, *Sosyalizm Üstün Gelecektir*, s. 37-38).

Sosyalist sistemin tek bir dünya

pazarının parçası olduğu, sosyalist ülkelerin kapitalist ülkelerle ilişkiye girmek zorunda oldukları, kapitalizmin krizinin sosyalist ülkelerde de yansıdığı gibi fikirler bazı yoldaşların kafasında sorular uyandırdı. Bunun temel nedeni, bu fikirlerle Stalin'in "SSCB'de sosyalizmin ekonomik sorunları" adlı yapıtında (1952) yazdıklarının önemli farklılıklar taşımasıdır.

Birçok yoldaşımız Stalin'den, II. Dünya Savaşı'ndan beri *iki paralel dünya pazarının* karşı karşıya olduğunu, sosyalist dünya pazarının yalnızca dünya kapitalist pazarından bağımsız olarak varlığını sürdürmekle kalmayıp, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana onu kaçışı olmayan bir köşeye kısırmakta olduğunu, dolayısıyla dünya kapitalist pazarının daraldığını ve kapitalizmin hızlı büyümesinin durduğunu öğrendiler.

Stalin'in bu konuda dedikleri arasında birçok doğru nokta da vardır, ancak genelde, iki ayrı başlangıç noktası olan ve iki ayrı sonuca ulaşan, iki farklı mantık söz konusudur. Bizim inancımıza göre, 1952'de Stalin'in getirdiği tezler ciddi bir teorik yanlış oluşturuyor ve Lenin'in soğukkanlı bilimsel yaklaşımıyla farklılık taşıyor. En önemlisi, Stalin'de birçok doğrunun arasında yer tutan bu teorik yanlışla, bugün dünya komünist hareketi içindeki oldukça gelişkin oportünizm arasında doğrudan bir mantık bağı vardır.

Örneğin, Stalin'in yanlış, dünya sosyalist sisteminin ortaya çıkışının, kapitalist dünya ekonomik sistemi üzerindeki etkisini abartmaya varıyordu. Bu yanlış "gelişti" ve dünya devrimini boşlamaya, onun yerine *yalnızca* sosyalist ülkelerin ekonomik gelişmesini koymaya götürdü. Bu anlayışla oportünistler *İşçinin Sesi*'ni önce "reel sosyalizmin rolünü küçümsemekle", ardından ise "anti-Sovyetizm"le (!) suçladılar. Bu suçlama *İşçinin Sesi*'nin anti-Sovyet olduğunu değil, oportünistlerin "Sovyetizm" ile dünya ve Türkiye devrimini birbirine karşı koyduklarını bir kez daha gösterdi.

Stalin'in ölümünden sonra, "Stalinizm"e (!) karşı koparılan gürlü

inde, Stalin'in getirdiği birçok doğru da reddedildiği ve kitaplardan silindiği halde, bu teorik yanlış hiç düzeltilmedi. Düzeltileceğine, yaşadı ve daha da ciddi yanlışlara doğru "gelişti". "*İşçinin Sesi* ve Anti-Sovyetizm" yazısında Yürükoğlu yoldaş şöyle diyordu: "Dünya komünist hareketinde, Sovyetler Birliği'nde sonradan kabul edilen çok yanlış (yanlışla yanlıştı diyerek, ya da doğruya yanlıştı diyerek) yapılmıştır" (*İşçinin Sesi*, 24 Ocak 1981). İşte sözünü ettiğimiz durum, üstü kapalı bir biçimde, yanlışla doğru demenin bir örneğidir.

Son bir nokta da, bu konunun 1980 *TKP Leninciler Konferansı Tutanakları*'ndaki tartışmayla bağlıdır. Gerçekler, bu tartışmadaki genel kamı doğrulamaktadır.

Şimdi daha yakından bakalım.

II. Stalin'in yazdıkları:

Değindiğimiz sorun önemli bir sorundur ve bazı yoldaşlar da Stalin'in bu konuda yazdıklarını okuma fırsatı bulamamış olabilirler. Bu nedenle, Stalin'in bu konuya ilişkin olarak, "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları" adlı yapıtında yazdıklarını *tümüyle* aktaralım:

"V. Dünya Pazarının Çözülüşü ve Dünya Kapitalist Sistemi Bunalımının Ağırlaşması Üzerine:

"İkinci dünya savaşının ve bu savaşın ekonomi üzerindeki etkisinin en önemli sonucu, bir tek, evrensel dünya pazarının çözümlenmesi olmuştur. Bu da dünya kapitalist sisteminin genel bunalımının daha sonraki ağırlaşmasını belirlemiştir.

"İkinci dünya savaşı, dünya kapitalist sisteminin genel bunalımından doğmuştu. Savaşa katılan iki kapitalist ittifakın her biri, hasmını yenmeyi ve dünya üzerinde egemenlik kurmayı umuyordu. Bunalıma bu şekilde çare aramaktaydılar. Amerika Birleşik Devletleri, en tehlikeli rakipleri olan Almanya'yı ve Japonya'yı safdışı ederek, yabancı pazarları, dünyanın hammadde kaynaklarını eline geçirmek ve dünyada egemenlik kurmak peşindeydi.

"Oysa savaş umutlarını gerçekleştirmedi. Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Fransa gibi üç kapitalist

devletin rakibi olarak Almanya'nın ve Japonya'nın safdışı edildikleri doğrudur. Ama öte yandan Çin'in ve Avrupa'daki halk demokrasisi ülkelerinin kapitalist sistemden koptuğu ve Sovyetler Birliği ile birlikte cephe kurdukları görüldü. İki karşıt cephenin varlığının ekonomik sonucu şu olmuştur ki, bir tek ve evrensel dünya pazarı çözülmüş ve böylece günümüzde birbirine karşıt olan iki dünya pazarı ortaya çıkmıştır.

"Şunu not edelim ki, Fransa ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya, kuşkusuz iradeleri dışında eskisine paralel yeni dünya pazarının kurulmasına ve pekişmesine neden olmuşlardır. 'Marshall Planı'na katılmış bulunan SSCB'ni, Çin'i ve Avrupa halk demokrasisi ülkelerini ekonomik bir ablukayla boğabileceklerini sanmışlardır. Gerçekte ise, boğulmak şöyle dursun yeni dünya pazarı sağlamıştı oldu.

"Bununla birlikte, bu işte esas olan, elbette ekonomik abluka değildir, aslında, bu ülkelerin savaştan sonra ekonomik yönden ortaklık kurarak ekonomik işbirliğini ve yardımlaşmayı sağlamış olmalarıdır. Bu işbirliği deneyimi göstermiştir ki halk demokrasisinin Sovyetler Birliği'nden sağladıkları kadar etkili ve teknik nitelikte bir yardımı, hiçbir kapitalist ülke sağlayamazdı. Gerçekten bu yardım son derece ucuz ve teknik bakımdan birinci sınıf olmakla kalmamaktadır. Gerçek şudur ki bu işbirliğinin temelinde herşeyden önce birbirine karşılıklı olarak yardım etmenin ve genel ekonomik bir kalkınmaya erişmenin içten isteği bulunmaktadır. Sonuç olarak, bu ülkelerin sanayiinde son derece yüksek bir gelişme düzeyi gözlemekteyiz. Güvenerek diyebiliriz ki sanayiide böyle bir gelişme düzeyi ile bu ülkeler az sonra kapitalist ülkelere meta ithal etmek gereksinmesini duyacaklardır, üstelik kendi üretim fazlalıklarını ihraç etmek gereksinmesi duyacaklardır.

"Bunun sonucu olarak (Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Fransa gibi) başlıca kapitalist ülkelerin güçlerini dünya kaynaklarına uygulama alanları genişlemeyecek ama azalacaktır, dünya pazarları karşısındaki durumları ağırlaştıracak ve işletmeler, üretimlerini daha kısmak zorunda kalacaktır. İşte dünya pazarının çözülmesi sonucunda dünya kapitalist sisteminin genel bunalımının ağırlaşması özellikle bu anlamda gelir.

"Kapitalistler bunu çok iyi kavramaktadırlar, çünkü SSCB ve Çin gibi pazarların kaybını hissetmemek mümkün değildir. Bu zorlukların çarelerini 'Marshall Planı'nda, Kore savaşında, silahlanma yarışında, sanayinin askerselleştirilmesinde aramaktadırlar. Ancak bu, boğulmakta olan bir insanın saman sapına tutunmak isteyen davranışına benzer.

"Bu durumda, iktisatçıların karşısına iki soru çıkıyor:

"a) Stalin'in kapitalizmin genel bunalımı döneminde pazarların nisbi sağlamlığı hakkında İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ifade ettiği bilinen tezinin hâlâ geçerli olduğu iddia edilebilir mi?

"b) Lenin'in, çürümesine karşın kapitalizmin bütünüyle eskisine göre çok daha hızlı geliştiği'ne ilişkin 1916 yazı başlarında ifade ettiği ünlü tezinin hâlâ geçerli olduğu iddia edilebilir mi?

"Bence iddia edilemez. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yeni koşullar karşısında bu iki tezin eskimiş olduğunu kabul etmek gerekir." (Stalin, *Son Yazılar 1950-1953*, Sol Yayınları, Mayıs 1976, s. 88-90).

Yaşam Lenin'in tezini doğruladı. Gerçekler ortadadır. Bununla da bağlı olarak, Stalin'in ileri sürdüğü fikirlere üç açıdan bakmak gereklidir. Birincisi, tek dünya pazarı, ikincisi, kapitalist pazara ilişkin olarak ileri sürülenler, üçüncüsü de bunların dünya devrimiyle bağlı açılarıdır. Ancak biz bu yazıda üçüncüsüne yalnız sonuçta kısaca baka- cağız.

III. Tek dünya pazarı

Konuya önce Stalin'in yazdıkları açıdan bakarsak, görürüz ki yazılanlar kendi içinde tutarsızlıklar taşıyor.

Tek dünya pazarının çözülmesi ve iki ayrı dünya pazarının doğması, birden II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlatılıyor. Oysa II. Dünya Savaşı öncesinde, SSCB de dünyanın altıda birini oluşturuyor. Sorun olan, nüfus vb. sorunuysa, SSCB'nin de tek başına bir dünya pazarı olduğu, en azından tek dünya pazarının II. Dünya Savaşı öncesinde çözülmeye başladığı düşünülmeliydi.

Sonra, iki dünya pazarından söz edildiği halde, sosyalist ülkelerin kapitalist ülkelere mal ihraç etme gereksinmesi duyacakları söyleniyor. Böyle bir gereksinme varsa, o zaman tek dünya pazarının "çözülmesi"nden söz edilemez. Olsa olsa, iki dünya sisteminin tek dünya pazarının iki ayrı sektörü oldukları söylenebilir ki bu da doğru olur.

Stalin, görüşlerini oldukça net ve tutarlı yazan bir önderdir. Bu konuda yazdıklarındaki tutarsızlıklar, yanlış fikri savunmanın sonucudur.

Konuya teorik açıdan bakmaya geçmeden önce, bir de pratiğe bakmak gereklidir. Bugün sosyalist ülkelerle kapitalist ülkelerin ekonomik ilişkileri tek dünya pazarının varlığını somutta kanıtıyor. İki sisteme bağlı ülkeler arasında mal ve teknoloji ticareti oldukça yoğundur.

Şimdi konunun teorik yönüne gelelim.

İki dünya sistemi tek dünya pazarının sektörleridir

Daha 1893'de Lenin pazar sorununa ilişkin olarak Narodnikler'e karşı yazdı-

ğı yazılarda, pazarı şöyle tanımladı:

"Pazar" kavramı toplumsal işbölümü kavramından hemen hemen ayrılmazdır... "Pazar" toplumsal işbölümünün ve meta üretiminin belirlediği yerde ve olduğu ölçüde doğar. Pazarın boyutları, toplumsal emeğin uzmanlaşma derecesiyle ayrılmazcasına bağlıdır... Ama doğası gereği bu uzmanlaşma teknik gelişmeler kadar sonsuzdur" (Lenin, *Toplu Yazılar*, c.1, s.99-100).

Lenin'in bu sözleri tek tek ülkeler için söylenmiştir ama bugünkü dünya için de ışık tutucudur. Lenin toplumsal işbölümünü ve meta üretimini vurguluyor ve toplumsal emeğin uzmanlaşmasının teknik gelişmeler kadar sonsuz olduğunu söylüyor.

Bugün dünyada iki ayrı ekonomik sistem, bunların kendi içinde ayrı ayrı işbölümleri vardır. Bu anlamda *Sosyalizm Üstün Gelecektir*'de Yürükoğlu yoldaşımızın belirttiği gibi, iki ayrı sektör oluştururlar. Ancak iki ayrı sektör olarak yine de uluslararası işbölümü içinde yer alırlar.

Sosyalist sistemde toplumsal emeğin uzmanlaşması vardır. Kapitalizmden çok değişik bir nitelikte ve boyutta olmak üzere meta üretimi de vardır. Yani, sosyalist sistemin yapısından doğan ve dünya pazarında yer almasını engelleyecek hiçbir olgu yoktur. Tam tersine bunu gerekli kılan çeşitli etkenler vardır.

İki dünya sistemi ekonomik alanda yarış içindedirler. Bu yarışta belirleyici olan ölçüt, son çözümlemede emek üretkenliğidir. Emek üretkenliği ise teknik gelişmeyle doğrudan bağlıdır. Bu açıdan, sosyalist sistem hem kendi teknolojisini geliştirmek, hem de dünyadaki gelişkin teknolojileri kullanmak zorundadır. Dolayısıyla iki sistem arasında teknoloji alış-verişi ve bu temelde bir işbölümü kaçınılmazdır. Aynı şey birçok hammadde ve ara mal için de geçerlidir.

Bu, kapitalist ülkelerle ticaret yapmadan sosyalist ülkelerin yaşamayı teorik olarak olanaksızdır anlamına gelmez. Teorik olarak olanaklıdır ama böyle olması birşey göstermez. İki sistem yarışacaksa ve sosyalizm bu yarışta üstünlüğünü kanıtlayacaksa, yarışın pisti tek dünya pazarı olmak zorundadır. Sosyalizm emek üretkenliğinde ulaştığı düzeyi, başarılarını burada gösterecek ve üstünlüğü bu yoldan sağlayacaktır. Üstün olmadığı alanlarda kendinden üstün olanlardan alacaktır.

Devrimden sonra Lenin şöyle diyor: 'Eğer ödünler vermezsek, iyi dona-

tilmiş, modern kapitalist endüstrinin yardımını sağlamayı umamamız. Ve bu yardımdan yararlanmazsak da, petrol gibi bütün dünya ekonomisi için ola-

ğanüstü önem taşıyan endüstrilerde kendi büyük ölçekli üretimimiz için doğru dürüst temel atamayız" (Lenin, c.32, s.266).

Lenin'in bu sözleri bugün bazı dallar, sözünü ettiği petrol için geçerli olmayabilir ama birçok başka dallar için geçerlidir. Ayrıca o günden bugüne "bütün dünya ekonomisi için olağanüstü önem taşıyan", örneğin elektronik gibi başka endüstriler doğmuştur. Belki azalan ölçüdedir ama sosyalist ülkelerin, Lenin'in deyişiyle "iyi donatılmış modern kapitalist endüstrilerden" yararlanma gerekliliği sürmektedir ve çağ değişene dek de sürecektir.

Yine Lenin, devrimden sonra "biz şimdi uluslararası devrime ana etkimizi ekonomik siyasetimiz yoluyla yapıyoruz" (Lenin, c.32, s.437) derken, herhalde sosyalist ülkelerin kendi içine kapanıp, buna da uzun süre dayanabilmelelerinden söz etmiyordu. Kapitalizm üzerine "etki", dolayısıyla uluslararası devrime katkı, içe kapanarak değil, tersine dünya pazarında rekabetle yapılabilir.

İşte Stalin'de bu noktada önemli bir yanlış anlayış vardır. Stalin kapitalizmin çöküşünü pazar kaybıyla bağlıyor ve zaten bu mantıkla dünya pazarının çözümlüşünden söz ediyor. Şimdi buna bakalım.

IV. Kapitalist pazar anlayışı

1880'lerde ve 1890'larda, tam Rusya'da kapitalizmin hızla gelişmeye başladığı sıralarda, Narodnikler Rusya'da kapitalizm gelişmez, çünkü pazar yok dediler. Bu yüzden Rusya kapitalizmi atlayacaktı ve feodalizmden kalan köy komününe dayanarak, doğrudan komünizme ilerleyecekti. Bu "kapitalist olmayan gelişme yolu"na bugün kazandırılan Leninci olmayan içeriğin orjinalidir.

Stalin, "tek dünya pazarının çözülmesi", "paralel sosyalist dünya pazarının" varlığı ve büyümesi yüzünden kapitalizm artık hızlı büyüyemez derken, Narodniklerin yaptıkları yanlışını aynısını yineledi.

Pratikten, tarihten, biliyoruz ki, tam da İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalizm görülmemiş bir hızla büyüdü. Emperyalist ülkelerde bilimsel teknolojik devrimi doğurdu. Üç kitadaki orta derecede gelişmiş kapitalist ülkelerde, kapitalizmin ve onun sınıf çelişkilerinin yoğun gelişmesi, bu ülkeleri hem potansiyel birer emperyalist ülkeye, hem de emperyalizmin zayıf halkalarına dönüştürdü. Hem devrimci durum, hem de bugün Türkiye'de kendini yerleştirmeye çabalayan faşizm, yalnızca kapitalizmin değil, tekellerin, finans-kapitalin ve devlet tekelci kapitalizminin hızlı gelişmesinin ürünüdür.

Stalin'in tezlerindeki mantık, bunların hiçbirine yer bırakmıyordu. Nasıl ki

Narodniklerin "teorisi", Rusya'da bir proleter devrimine kapıyı kapıyorduysa, Stalin'in tezleri de aynı biçimde, bugünkü zayıf halkalarda devrime teorik olarak kapıyı kapatıyor.

Tarih, Stalin'in tezlerinin yanlışlığını kanıtladı. Ama Lenin aynı tezlerin teorik olarak yanlış olduğunu, zaten daha 1893'de, "Pazar Sorunu Dedikleri Sorun Üzerine" yazılarında kanıtlamıştı.

"Pazar sorunu" yoktur

Narodniklerle polemiklerinde Lenin şöyle diyordu:

"Pazar sorunu tamamen kalkmıştır çünkü pazar işbölümünün ve meta üretiminin ifadesinden başka bir şey değildir. Şimdi kapitalizmin gelişmesi yalnızca bir olasılık olarak değil, ... gereklilik olarak da görülüyor çünkü toplumsal ekonomi bir kez işbölümüne ve ürünün meta biçimine dayandı mı, teknik ilerleme kaçınılmaz olarak kapitalizmin güçlenmesine ve derinleşmesine götürmek durumundadır." (Lenin, c.1, s.108).

Yani, pazar kapitalizmin ilk gelişmesi için bir ön koşuldur. Bir kez kapitalizm gelişip yerleşti mi, artık onun gelişmek için, *bu anlamda* çözmesi gerekli bir pazar sorunu kalmamıştır.

"Böylece, kapitalist toplumda, pazarın gelişmesinin sınırlarını toplumsal emeğin uzmanlaşmasının sınırları belirler. Ama doğası gereği bu uzmanlaşma, teknik gelişmeler kadar sonsuzdur." (Lenin, c.1, s.100).

"... Teknik ilerleme, üretimin değişik bölümlerinin uzmanlaşmasını, bunların toplumsallaşmasını ve dolayısıyla, pazarın genişlemesini getirmek durumundadır." (Lenin, c.1, s.101).

Lenin'in bu dediklerinden de görüldüğü gibi, pazar sorunu ana olarak coğrafi alan sorunu değildir. Pazarın sınırlarını toplumsal işbölümü belirler. Bu ise teknik gelişmeler kadar sonsuzdur. Demek ki, kapitalizmin sonucu pazar sorununda aramak yanlıştır. Kapitalizmin *bu anlamda* bir pazar sorunu yoktur.

Kapitalizmi yıkacak olan sınıf savaşıdır

Kapitalizmin krizlerini ve kaçınılmaz sonunu, onun gelişmesine ve çelişkilerinin olgunlaşmasına ve keskinleşmesine değil de, "pazar yokluğu" ya da "pazar kaybı" yüzünden kapitalizmin gelişmesine ve büyümesine bağlamak, siyasal ekonomiyi vulgarize etmektir.

Kapitalizmi yıkıma götürecek olan, pazar sorunu değil, temel çelişkisidir. Kapitalizmin temel çelişkisi, özel mülkiyet ile üretimin toplumsallığı arasındadır. Bu çelişkinin "kendisi, sosyal devri-

mi zorlamanın yolu olarak, bu üretim biçiminin krizlerine" (Engels, *Anti-Duhring*, İngilizce basım, s.342) yol açar.

Kapitalizmin krizlerini ve genel bunalımını pazar azlığına ya da kaybına bağlamak (örneğin, Lenin'in yanıtladığı burjuva ekonomisi Sismondi'nin yaptığı gibi), yani, üretimle tüketim arasındaki bir çelişkiye bağlamak krizlerin kökünü *kapitalist üretimin dışında* görmek demektir. Oysa siyasal ekonomi, krizlerin kökünü üretim koşullarının kendisinde, üretim anarşisinde görür. Lenin, iki yanaşımın, kapitalizme iki ayrı tutumu yansıttığını söylüyor:

"Gerçekten, eğer krizleri ürünleri satmanın olanaksızlığıyla, üretim ve tüketim arasındaki çelişkiyle açıklarsak, böylece gerçeği, kapitalizmin ilerlediği yolun geçerliliğini inkâr etmeye varırız, bu yoldan 'sahte bir yol' olduğunu söyler ve 'değişik yollar' aramaya çıkarız. Krizleri bu çelişkiden türetirsek, çelişki ne kadar gelişirse, ondan kurtulmak da o kadar *daha zor* olacak diye düşünmek zorundayız... Öte yandan, krizleri, üretimin toplumsal karakteri ile üretimin sonuçlarına el koymanın bireysel karakteri arasındaki çelişkiyle açıklarsak, böylece kapitalist yolun gerçek ve ilerici olduğunu anlarız ve 'değişik yollar' aramayız, saçma romantiklik olarak reddederiz. Böylece anlarız ki, bu çelişki ne kadar daha çok gelişirse, ondan çıkış yolu da o kadar *daha kolay* olacaktır ve çıkış yolunu bu sistemin gelişmesi sağlıyor." (Lenin, c.2, s.172).

Kapitalizmin sonucu getirecek olan sınıf savaşıdır.

Kapitalizmin nasıl bir pazar sorunu vardır?

Yukarıda gördük ki üretimin gelişmesi, toplumsal işbölümünü geliştirerek ve yaygınlaştırarak kendi pazarını geliştirir. Ama pazarın genişlemesi *her zaman* üretimin genişlemesinden geride kalır. Eşitsiz olarak, üretimle orantısız olarak, üreticilerin ardından gelişir:

"Gördük ki, modern makinanın giderek artan mükemmelleştirilebilirliği, toplumsal üretimin anarşisiyle, tekil endüstri kapitalistini her zaman makinalarını iyileştirmeye, her zaman üretim gücünü artırmaya zorlayan zorunlu bir yasaya döndü. Üretimin alanını genişletmenin salt olasılığı, onun için, benzer bir zorunlu yasaya dönüştü... Ama pazarların ekstensif (yatay — *İ.S.*) ve intensif (derinleşmesine — *İ.S.*) olarak genişleme kapasitesi çok daha az enerjik olarak işleyen, oldukça farklı yasalarca yönetilir. Pazarların genişlemesi üretimin genişlemesine yetişemez. Çarpışma kaçınılmaz olur ve bu, kapitalist üretim biçimini parça parça etmeden hiçbir gerçek çözüm üretmeyeceği için, çarpışmalar düzenlenileşir. Kapitalist üretim bir başka 'fasit daireye' daha sahip

olmuştur.” (Engels, *Anti-Dühring*, s. 326).

Buradan görüyoruz ki, kapitalist üretimin hızlı gelişmesi pazarın daha yavaş genişlemesini aşar geçer. Yani, bu anlamda, “pazar sorunu”ndan söz edilse de, unutmamak gerekir ki bu sorunu yaratan üretimin hızlı gelişmesidir. Oysa Stalin bu mantığı başaşağı çeviriyor ve pazar darlığı, endüstrinin “giderek daha çok atıl kapasiteyle” işlemesine neden olacaktır diyor. Dünya kapitalist sisteminin genel bunalımı bu anlama gelir, diyor. Kapitalizmin pazarı daraldığı için, Lenin’in tezleri, yani çürütmesine rağmen “genelde kapitalizmin öncesinden çok daha hızlı büyüdüğü”ne ilişkin tezler, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra geçersiz oldu diyor.

Kapitalizmin derinlemesine gelişmesi

Biliyoruz ki tarih Stalin’in yanlışlığını kanıtladı ve kapitalizm II. Dünya Savaşı’ndan sonra öncesinden *çok daha hızlı* büyüdü. Öyleyse şunu sormalıyız: Kapitalizm SSCB’yi, Çin’i Doğu Avrupa ülkelerini yitirdiği ve sömürge sistemi de yıkıldığı halde, nasıl öncesinden daha hızlı büyüyebildi?

Bu soruyu yanıtlamak için yine Lenin’in Narodniklere karşı polemiklerine dönmeliyiz.

O zamanlar, Lenin’in “ekonomik romantikler” dediği burjuva ekonomistleri, bir teori ileri sürüyorlardı. Bu teoriye göre, kapitalizm dış pazarlar olmadan ürünü paraya çeviremez, ama “dünya pazarı zaten yeterince dolu”, dolayısıyla “kapitalist yoldan ilerlemek olanaksızdır, bir başka yol seçmek zorunludur.”

Kapitalist bir ulusun dış pazarlar olmadan yaşayamayacağı doğrudur ama önemli olan bunun nedenini de doğru koymaktır. Neden kapitalist bir ülkenin dış pazarlara gereksinimi vardır? Lenin bu gereksinimin, dış pazarlar olmadan ürünün paraya çevrilemeyeceğine bağlanmasını kesinlikle reddetti ve kendisi, kapitalist ülkelerin dış pazar gereksinimlerini şu üç nedene bağladı:

1. Tarihsel: “Kapitalizm ancak yaygın olarak gelişmiş meta *dolaşımı* sonucunda ortaya çıkar. Meta dolaşımı ise devlet sınırlamalarını aşar. Dolayısıyla, dış ticareti olmayan bir kapitalist ulus düşünmek olanaksızdır ve böyle bir ulus da yoktur.”

2. “Kapitalist toplumda, bilinmeyen bir pazar için çalışan değişik üreticilerin ayrı varoluşu yüzünden, ... toplumsal üretimin ayrı bölümleri arasındaki uyum ...sürekli bozulur. Endüstrinin, birbirlerine ‘pazar’ işlevi gören çeşitli dalları, eşit olarak gelişmezler, birbirlerini geçerler ve daha gelişkin endüstri dış pazar arar. Bu hiç de, Narodniklerin

çıkarıdıkları derin sonuç gibi, ‘kapitalist ulusun artı-değeri gerçekleştirmesinin olanaksızlığı’ anlamına gelmez. Bu yalnızca değişik endüstrilerin gelişmesinde oransızlığı gösterir. *Eğer ulusal sermaye değişik dağıtılsaydı, aynı miktarda ürün ülke içinde paraya çevrilebilirdi.*” (abç)

3. “Üretiliş biçimlerinin sürekli dönüşümü ve üretim ölçeğinin sınırsız büyümesi... kapitalist üretimin yasasıdır. Meta dolaşımı devletlerin soyutlanmışlığını ve tek başlılığını zaten kırmış olduğuna göre, her kapitalist endüstrinin doğal eğilimi onu ‘yabancı bir pazar aramaya’ götürür.” (Lenin, “Rusya’da Kapitalizmin Gelişmesi”, c.3, s.65-66).

Kapitalist ulusların dış pazara gereksinim duymalarının üç nedenini gördük. Yine de soralım: Eğer, herhangi bir nedenle kapitalizm dış pazarından yoksun kalırsa, yine gelişip genişlemesi (teorik olarak) olanaklı mıdır? Lenin buna evet diyor: “...Böyle bir toplumda genişletilmiş yeniden üretimin olanaklılığını inkâr etmek için hiçbir teorik temel yoktur.” (Lenin, c.4, s.88). Nasıl ve neden olanaklı olduğunu açıklamak için, kapitalizmin sorunlarını çözümlerken, geleneksel iç-dış pazar ayırımı bir kenara bırakmak gerek.

“Salt teorik açıdan temelsiz olan bu ayırım, Rusya gibi ülkeler için özellikle kullanışsızdır. Bunun yerine, kapitalist gelişmenin, örneğin, şu yönlerini öne çıkaran bir başka ayırım konabilir: 1. tam nüfuslu ve yerleşmiş bir alanın sınırları içinde kapitalist ilişkilerin oluşması ve gelişmesi, 2. kapitalizmin başka alanlara genişlemesi... Sürecin birinci yanına kapitalizmin derinlemesine gelişmesi ve ikincisine de yatay gelişmesi denebilir. (Lenin, c.4, s.91).

İşte Yürükoğlu yoldaşın *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*’nin ilk bölümünde anlattığı, emperyalist ülkelerde kapitalizmin derinlemesine yoğun gelişmesidir:

“... Emperyalist ülkelerin doğal hammaddeler açısından büyük ölçüde ‘ellerine baktıkları’ az gelişmiş ülkeler artık barut fiçisidir. Bu durumda, hammadde ve enerji sorunları emperyalizm için giderek ciddileşen sorunlar oluyor. Bilimsel araştırmalar, laboratuvarlar, vb., ve ardından sentetik maddeler, yapma etler, yiyecekler, yeni enerji kaynakları geliyor.

“Bu gelişimlerle yakından bağlı olarak, ileri kapitalist ülkeler ekonomisinde önemli bir yeni eğilim güç kazanıyor. Yatırımlar giderek artan ölçüde ileri kapitalist ülkelerin kendi aralarında gerçekleşiyor. Uzmanlaşmanın öneminin artması ve bilimsel-teknolojik devrim sonucunda özellikle yapım endüstrisinde ortaya çıkan değişimler, kapitalizmin işleyebilmesi için zorunlu olan

‘genişletilmiş yeniden üretim’in, ileri kapitalist ülkelerin kendi aralarında gerçekleşebilmesini getiriyor. İleri kapitalist ülkeler, birbirlerine yaptıkları yatırımlarla genişletilmiş yeniden üretimi belli ölçüde sağlayabiliyorlar.” (R. Yürükoğlu, *EZHT*, 2. Basım, s.23).

V. Sonuç

Yukarıda söylediklerimizi özetlersek, Stalin’in tezlerine göre, tek dünya pazarı çözülmüş, iki paralel dünya pazarı doğmuş ve bunun sonucunda kapitalizm köşeye sıkışmaya başlamıştır. Kapitalizm üretimi kısmak zorunda kalacak ve böylece genel bunalımı derinleşecektir.

Bu anlayışın özü, hem tek tek ülkeler düzeyinde, hem dünya çapında kapitalizmin yıkılışını pazar darlığıyla bağlamaktır. Bugün karşımıza çıkan sağlı sollu birçok oportünist teoriler de işte bu anlayıştan güç buluyor.

Bu teorilerin menşevik ve Maoocu görünümelerini Türkiye’de somut yaşadık. Uzun süre Türkiye gibi az gelişmiş ve emperyalizmin egemenliğinde bir ülkede kapitalizm gelişemez dendi. Hatta Türkiye için kapitalist olmayan gelişme yolu teorileri öne sürüldü. Kapitalizm gelişti, finans-kapital gelişmez dendi. Yaşamın gerçeklerinin dayatmasıyla oportünist mantık ilerledi ama yaşamın hep gerisinde kaldı.

Türkiye’de devrimci durum çıktı. Menşevikler, devrim Sovyetler Birliği’nin çıkarına tersmiş gibi, devrimci durumu reddettiler. Hem işçi sınıfımıza, hem dünya devrimine ihanet ettiler. Öte yandan, kırdan kente diye bir sürü teoriler türedi ve onlar da işçi sınıfıyla zaten pek ilgili değillerdi.

Stalin’in tezi kuşkusuz bunlarla özdeş değildir ancak bunların türediği teorik yanlışların tohumlarını taşımaktadır. Bu tez temelden yanlıştır. Marksist-Leninist siyasal ekonominin bazı temel öngörülerine ters düşüyor.

Subjektivizm sonucunda bu tez, kapitalizmin gelişmesini, dolayısıyla işçi sınıfının büyümesini ve burjuvaziyle olan sınıf çelişkilerinin ulusal ve uluslararası düzeyde derinleşmesini ve keskinleşmesini inkârı varıyor. Zayıf halkaların oluşmasını, buralarda devrimci durumların doğmasını anlamaya kapıları kapatıyor.

Böylece öznel istekleri ve niyetleri ne olursa olsun ve kendisi her ne kadar büyük bir devrimci ve sosyalizm kuruculuğunda proletaryanın önderi idiye de (ki bizim söylediklerimiz bu tarihsel gerçekleri kesinlikle gölgelemez), Stalin’in öznel yanlış, *nesnel* olarak oportünizme ve revizyonizme yardım etti. Hem de onun yanlışını “geliştiren” oportünistler ve revizyonistler, bunu Stalin’in kendisini yadsıyarak, onun gerçek tarihsel katkılarını “yanlış” diye bir kenara atarak yaptılar.